

<https://helda.helsinki.fi>

Suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajoilla

Hämäläinen, Niina

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
2019

Hämäläinen , N , Karhu , H & Vuorikuru , S 2019 , Suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajoilla . julkaisussa N Hämäläinen , H Karhu & S Vuorikuru (toim) , Satuperinteestä nykyrunoon : Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä . Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia , Nro 1446 , Suomalaisen Kirjallisuuden Seura , Helsinki , Sivut 21-50 .

<http://hdl.handle.net/10138/325332>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajoilla

Niina Hämäläinen, Hanna Karhu ja Silja Vuorikuru

Vanhojen asetelmien uudelleenmäärittelyä

Suullisen perinteen aineistojen tuntemus avartaa kaunokirjallisten teosten tulkintamahdollisuuksia. Niin *Kalevalan* kuin muidenkin suullisen perinteen kirjallisten esitysten muotoutumiseen ovat vaikuttaneet erilaiset kaunokirjallisuudesta nousevat mallit. Niin omien tutkimustemme parissa kuin tätä kirjaa toimittaessamme olemme huomanneet, kuinka runsaasti sekä folkloristeja että kirjallisuudentutkijoita kiinnostavia aineistoja on yhä tutkimatta. Samalla osasta aineistoa on vaikeaa sanoa, kumman tieteenalan tutkimukseen se ensisijaisesti kuuluisi. Vaikka suullisen perinteen esitysten ja kaunokirjallisten tekstien välillä on myös lukuisia eroja, molemmat kumpuavat inhimillisestä tarpeesta ilmaista jotakin yksilölle ja yhteisölle tärkeää, arkikielestä poikkeavilla tavoilla.¹

Läpi vuosikymmenten folkloristeja ja kirjallisuudentutkijoita ovat yhdistäneet monet keskeiset tutkimusaineistot ja -kysymykset sekä ilmaisun tavat, kuten sadut, balladit ja arkkiveisut tai esimerkiksi eeppiseen kerrontatraditioon ja metriikkaan liittyvät kysymykset. Monitieteinen lähestymistapa auttaa hahmottamaan aineistoja uudella tavalla, vaikka tekstien konteksti olisi erilainen. Osa kirjallisuudentutkimuksen ja folkloristiikan keskeisistä termeistä on yhteisiä, vaikkakin usein jo itse käsite luo rajaa suullisen perinteen ja kirjoitetun kirjallisuuden välille. Taidesatu tavataan erottaa kansansadusta, kaunokirjalliset balladirunot

ja proosaballadit kansanrunouden balladeista (Grünthal 1997).² Erottelukriteereinä toimivat yhtäältä kysymys tekijyydestä (tieto alkuperästä ja kirjoittajasta), toisaalta ilmaisun muoto (suullinen vs. kirjallinen). Tämä erottelutapa osoittautuu kuitenkin epätäydelliseksi törmätessä lajeihin, ilmaisun muotoihin ja teoksiin, jotka häilyvät tavalla tai toisella rajamaila – suullisen ja kirjallisen, kirjoittamattoman ja kirjoitetun.³

Tässä artikkelissa tarkastelemme suullisen perinteen ja kirjallisuuden välisiä suhteita sekä niiden tutkimuksen kytköksiä Suomessa. Erityisesti keskitymme oppialojen keskinäisiin historiallisiin suhteisiin, suullisen perinteen rooliin kirjallisuushistorioissa, *Kalevalaan* ja aitouden kysymykseen sekä intertekstuaalisuuteen ja suullisen perinteen merkitykseen kirjallisuudentutkimuksessa. Suullisen ja kirjallisen kysymyksiä voidaan toki tarkastella sekä kirjallisuudentutkimuksessa että folkloristiikassa myös monin muin tavoin, ja nämä kysymykset koskettavat erilaisin muunnoksin lukuisia näiden alojen tutkijoita.⁴

Suullista perinnettä, kirjallista ilmaisua vai molempia?

Kysymys kirjallisuudentutkimuksen ja folkloristiikan rajanvedosta edellyttää suullisen ja kirjallisen välisen suhteen tarkastelua. Etenkin folkloristiikassa suullisen ja kirjallisen haaste on olennainen tutkimushistoriallinen sekä suullisia ja kirjallisia aineistoja ilmentävä tekijä, joka on vaikuttanut aineistojen muotoutumiseen ja analysointiin sekä niiden erityisluonteen ymmärtämiseen.

Folkloristiikan ja kirjallisuudentutkimuksen historiassa on liikkunut monia jakolinjoja, kuten yhteisö (suullinen perinne yhteisön kollektiivisena ilmaisumuotona) ja yksilö (luova ja yksilöllinen taiteilijasubjekti) sekä perinne versus taide. Ajatus tekijyydestä on määritellyt sekä kirjallisuuden että suullisen perinteen luonnetta, ja folkloristiikassa se on toiminut selkeänä erona kirjallisuudentutkimukseen (ks. lisää Stark tässä teoksessa). Anonyymisyys ja kollektiivisuus ovat tyypillisesti olleet folkloren keskeisiä kriteereitä. Toisaalta runoilija ja kansanrunouden tutkija Martti Haavio (kirjailijanimeltään P. Mustapää) painotti tutkimuksissaan runon tekijyyttä ja korosti, että juuri luovan runoilijan näkö-

kulmasta katsottuna raja taide- ja kansanrunon välillä on keinotekoinen. (Haavio 1952, 250). Myös Matti Kuusi jakoi runojen laulajat yksilöllisiin kategorioihin (muun muassa lyyrisen runon ”Lintuelegikko”) (Kuusi 1963b, 270). Kansan- ja taidurunon välistä rajaa puolestaan korosti Elias Lönnrot *Kantelettaren* (1840) esipuheessa tähdentäessään, että kansanruno syntyy spontaanisti, ilman erityistä työtä, kun taas taidurunon on ”ajattelemalla tehty”. Toisaalta tämän eron kumoaa samaisen esipuheen ajatus kansanrunosta, laulusta, ihmisen toisena, pyhänä kielenä, jolla on mahdollista ilmaista arkikielen ulottumattomissa olevia asioita:

Soitto ja laulu ihmisellä on ikäskun toinen pyhempi kieli, jolla itsellensä eli muille haastelee erinäisiä halujansa ja mielensä vai-
kutuksia; jolla paremmin, kun tällä tavallisella, jokapäiväisellä kie-
lellä, ilmottaa ilonsa ja riemunsa, surunsa ja huolensa, onnensa
ja tyytyväisyytensä, toivonsa ja kaipuunsa, leponsa, rauhansa ja
muun olentonsa (VT = *Valitut teokset* 5, 319).

Folkloristiikkaa on osittain lähentänyt kirjallisuudentutkimukseen viime vuosikymmeninä uudelleen vahvistunut, jo Martti Haavion tutkimuk-
sissa korostunut esteettisyyden kriteeri. Kyseessä on käsitys folkloresta
erityisenä kielen rekisterinä, ”universaalina keinona sanoa sosiaalisesti
tärkeitä asioita” (Lehtipuro 2012, 496).⁵

Yksi suullisen ja kirjallisen määrittelyn haasteista folkloristiikassa on,
että suullinen teksti on jo lähtökohtaisesti tekstualisoitua, kirjoitettua,
tallennettua ja usein myös painettua (Seitel 2012; Clifford & Marcus
1986). Lukijat ja tutkijat saavuttavat ”suullisen idean” tavallisesti teksti-
tallenteen välityksellä – tallenteen, joka muuttaa ja tulkitsee alkuperäistä
suullista dokumenttia (Portelli 2006, 51). Erityisesti tämä koskee varhai-
sempien tekstien tutkimusta, jossa tallenne saattaa olla monen muis-
tiinpanon läpikäymä konstruktio.⁶ On muistettava, että käsitys tekstistä
oli suullisen perinteen keruun varhaisessa vaiheessa eli 1800-luvun
alkupuoliskolla toinen kuin mitä tekstistä ajatellaan nykyään. Tekstiä ei
käsitetty samalla tavalla autonomiseksi kokonaisuudeksi, jolla on tekijä.⁷
Koska asianmukaisia arkistoja ei vielä ollut, kansanrunoja kerättiin jul-
kaisemista varten ja niiden muokkaamiseen suhtauduttiin käytännölli-

sesti. Myös itse keruu keskittyi etupäässä juuri kansanrunoihin. Runot pyrittiin esittämään luettavassa muodossa, murre-eroja siloteltiin ja runot kirjoitettiin yleiskielisempään muotoon sekä pyrittiin tuomaan kalevalamittaista runoutta yleiseen tietoon mahdollisimman kattavasti. (Saarinen 2018, 17–18.)

Myös suuri osa romaaneista julkaistiin anonyymeina vielä 1800-luvun puolivälissä: romaanit olivat uusi ja pitkään esimerkiksi lyriikkaan tai draamaan verrattuna heikommin arvostettu laji. Anonyymien julkaisemisen käytäntö kertoo samalla tekijyyksäilyksestä: taiteilijan persoonaa ei asetettu pääosaan. Toisaalta naiskirjailijoiden teoksia julkaistiin nimettömänä myös sen jälkeen, kun mieskirjailijoiden teokset jo vakiintuneesti varustettiin heidän nimillään. (Grönstrand 2006, 130–136.)

Tekstiaineistojen parissa työskenteleville folkloristeille kysymys suullisen suhteesta tallennettuun arkistotekstiin tai julkaistuun kirjalliseen esitykseen on välttämätön lähdekriittinen ongelma. Arkistoaineistojen tallentamiseen ja säilyttämiseen liittyvissä ratkaisuihin havainnollistuu, miten suullisen ja kirjallisen aineiston luonnetta on tulkittu ja pyritty määrittelemään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) perinteen ja nykykulttuurin kokoelmaan (entinen Kansanrunousarkisto) on tallennettu historiallisesta aineistosta kollektiivinen, suullinen perinne, erityisesti arvostettu kalevalamitalla laulettu runous.⁸ Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmaan (entinen Kirjallisuusarkisto) on tallennettu puolestaan kirjailijoiden ja muiden kirjallisten toimijoiden aineistoa.⁹

Kirjallisuuden juuret juontavat sukupolvilta toisille periytyneistä suullisista tarinoista ja myyteistä. Satujen tutkimuksen pitkäikäisin keskustelu liittyy suullisen kansankerronnan ja kirjallisen tradition väliseen suhteeseen, erityisesti siihen, kumpi traditio oli ensin (Apo 2018, 14). Homeroksen *Iliasta* ja *Odyssiä* on pidetty sekä suullisen tradition huipentumana että länsimaisen kirjallisuuden alkuna (ks. aiheesta esim. Vartiainen 2009, 21, 43). Myös runous ja erilaiset metriset järjestelmät ovat – eeposperinteen lisäksi ja siihen kietoutuen – olleet osa suullista perinnettä jo paljon ennen tunnettuja kirjoitettuja kirjallisuuksia. Eepostutkimus on antoisalla tavalla yhdistänyt kirjallisuudentutkijoita ja folkloristeja: liikkuuhan eepos kirjallisuuden lajina suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajamailla.¹⁰

Yhteisestä taustasta huolimatta tiettyjä suullisen perinteen ja kirjallisuuden hybridiaineistoja on tutkimuksessa saatettu pitää ongelmallisina tai marginaalisina tutkimuskohteina. Tällaisia 1800-luvun ja 1900-luvun alun aineistoja ovat esimerkiksi arkkiveisut, joita tässä teoksessa käsittelee Eeva-Liisa Bastman.¹¹ Nämä suositut mutta aikalaissivistyneistön halveksimat painatteet (Hakapää 2013, 243) ovat olleet kirjoitettuun muotoon saatettua suullista perinnettä mutta myös kirjoitettua, kirjallista ilmaisua. Arkkiveisut tuovat esiin, millaista runollista ilmaisua kirjankansien ulkopuolella on painettu. Siten ne ovat suullisen ja kirjallisen ilmaisun yhteenkietoutumisen kannalta tärkeää tutkimusaineistoa (vrt. Hakapää 2013, 240–241).

Suullisen ja kirjallisen välisyys, yhteensulautuminen sekä folkloristiikan ja kirjallisuudentutkimuksen yhteiset metodit ovat viime aikoina herättäneet mielenkiintoa monilla tieteenaloilla. Tutkimuksia on tehty uuden ajan kirjallisuudellisten yhteyksistä (Kallio et al. 2017; Lehtonen & Kaljundi 2016), rahvaan kirjallistumisprosesseista (Laitinen & Mikkola 2013; Kuismin & Driscoll 2013) ja tekstuaalitieteellisistä ilmiöistä (Lukin et al. 2013; van Hulle & Leerssen 2008).¹² Myös kansan kirjallistumisen vaiheita tarkasteleva kotimainen tutkimus on osoitus hedelmällisestä tieteidenvälisestä yhteistyöstä samantyyppisen tutkimusaineiston parissa. Esimerkiksi monitieteisen Itseoppineet kirjoittajat ja kirjallistumisen prosessit -projektin piirissä syntynyt artikkelikokoelma *Kynällä kyntäjät* (2013) tarkastelee itseoppineiden kansanihmisten 1800-luvulla kirjoittamia tekstejä käsinkirjoitetuista lehdistä runoihin ja näytelmistä novelleihin, niin folkloristiikan ja kirjallisuudentutkimuksen kuin muun muassa uskontotieteen ja musiikintutkimuksen lähtökohdista.¹³

Tieteenalojen aiempia linjauksia ja suhteita

Folkloristiikassa ja kirjallisuudentutkimuksessa suullisen perinteen ja kirjallisen tekstin rajanveto on määritellyt molempia tieteenaloja. Suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen oppiaine (nyk. folkloristiikka) luotiin Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa Helsingissä vuonna 1889. Jo lähes neljäkymmentä vuotta aiemmin,

1850-luvun alussa, yliopistoon oli perustettu professuurit sekä suomen kieleen että nykyiskansain kirjallisuuteen ja estetiikkaan. Kotimaisen ja yleisen kirjallisuushistorian professuuri syntyi sen sijaan vasta 1900-luvun puolella.

On huomionarvoista, että kirjallisuus-käsitettä käytettiin 1800-luvun alussa ja vielä 1800-luvun puolessa välissä varsin laaja-alaisesti: kansalliskirjallisuuden piiriin luettiin monentyyppisiä teoksia eikä kaunokirjallisuus ollut erillinen saareke. J. V. Snellmankaan ei vetänyt rajaa kauno- ja tietokirjallisuuden välille käyttäessään sanaa ”kirjallisuus”. Kansanrunous puolestaan oli osa kaunokirjallisuutta. (Varpio 1986, 23, 26.)

Koska kansalliskirjallisuus-käsite käsitti sekä kansanperinteen että kirjallisuuden, oli luonnollista, että eri tieteenalojen toimijat liikkuiivat eri puolilla kenttää. Sekä 1800-luvun jälkipuolella että vielä 1900-luvun alkupuoliskolla monet niin kutsuttujen kansallisten tieteiden keskeiset tutkijat toimivat yhtä aikaa tieteenaloilla, joita nykyään on totuttu pitämään toisistaan erillisinä. Tunnettu esimerkki tästä on Julius Krohn, jota on nimitetty sekä suomalaisen kirjallisuushistorian että kriittisen kansanrunoutentutkimuksen isäksi (Sihvo 1999, 207). Julius ja Kaarle Krohn, isä ja poika, tunnetaan folkloristiikan historiallis-maantieteellisen (”suomalaisen”) metodin kehittäjinä mutta myös suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden keskeisinä tutkijoina. Myöhemmiltä vuosikymmeniltä niin Martti Haavio, Elsa Enäjärvi-Haavio kuin Annamari Sarajas ovat esimerkkejä tutkijoista, jotka toimivat yhtä aikaa kirjallisuuden, kirjallisuudentutkimuksen ja kansanrunoutentutkimuksen alueilla.¹⁴

Folkloristiikan ja kirjallisuudentutkimuksen väliselle historialliselle liitokselle on ollut ominaista jatkuva liikehdintä. 1700-luvun lopulta lähtien kansanrunous käsitettiin osaksi kaunokirjallisuutta, jossa se ilmensi kansan erityislaatua. Johan Gottfried Herderin *Volkslieder* (1778–1779) ja James Macphersonin *The Poems of Ossian* (1760–1773) osoittivat sivistyneistölukijoille, kuinka vaikuttavia luonnonrunouden (kansanrunouden) laulullisuus ja yksinkertainen esitystapa olivat. Ilmiö liittyi laajaan eurooppalaiseen romanttiseen ja heräävään nationalistiseen ajatteluun, jossa vallitsevalle todellisuudelle etsittiin vastaavuuksia menneestä, mytologiasta ja runoudesta. Vastauksena valistuksen rationaalisuudelle

tukeuduttiin mielikuvitukseen, intuitioon, tunteisiin ja kielen alkukantaisuuteen. (Apo 2006, 216–217.) Elias Lönnrotin *Kantelettaren* (1840) esipuhetta voidaan pitää romanttisen runous- ja kielikäsitteiden suomalaisena kannanottona (Karkama 2001, 203). Esipuheessa Lönnrot teki kuitenkin selkeän eron oppineitten (ajattelu) kirjoittaman ja kansan (tunne, mielikuvitus) laulaman runouden välille sekä korosti runouden – ja siten myös kielen – laulullisuutta.

1700-luvun kansanrunokokoelmat vaikuttivat myös humanistiseen tutkimukseen. Kansanrunojen keruu ja julkaiseminen johtivat folkloristisen tutkimuksen syntyyn (Apo 2006, 260). Voidaan todeta Satu Apon sanoin: ”Folkloristit tuntevat näitä teoksia lukiessaan seisovansa tieteenalansa alkulähteiden äärellä” (Apo 2006, 216). Folkloristiikka tieteenalana syntyi Suomessa *Kalevalan* ja sitä seuranneen kansallisen herätyksen pohjalta. Suhde *Kalevalaan* ohjasi pitkään kansanperinteen keruuta, joka keskittyi keruun varhaisessa vaiheessa lähinnä kalevalamittaisten runojen tallentamiseen. (Hautala 1954, 117.) Kuten Eija Starkin tutkimushistoriallinen artikkeli osoittaa, suomalaiset folkloristit olivat sidoksissa kirjoitettuun kirjallisuuteen ja kirjoitettuun (tallennettuun) lähdeaineistoon aina 1960-luvulle saakka, jolloin tieteenalalla tapahtui paradigman muutos. Tekstistä siirryttiin esitykseen ja esittäjiin sekä esitystilanteessa luotuihin merkityksiin.

Suullinen perinne ja kirjallisuus kirjallisuushistorioissa

Kirjallisuus ja suullinen perinne sekä niiden välinen suhde käyvät jatkuvaa määrittelyprosessia. Ennen *Kalevalan* ilmestymistä kirjallisuutta ja suullista perinnettä pidettiin Suomessa saman kolikon kääntöpuolina: kansanperinne, erityisesti kansanrunous, oli osa kaunokirjallisuutta (vrt. Apo 2006, 216). Ennen kaikkea oli kyse halusta tavoittaa erityinen, omakielinen – suomalainen – runous.¹⁵ Runouden erityisyyttä määriteltiin erilaisten kirjoitusten valossa, mutta kansallista kirjallisuutta kuvattiin johdonmukaisesti kirjallisuushistorioissa (Grönstrand et al. 2016, 11–12). Jo lyhyt katsaus havainnollistaa, miten kulloinenkin historia täsmentää kirjallisuuden tai suullisen perinteen kategorioiden sisäl-

töä. Varhaiselle tutkimukselle tyypillistä oli nähdä *Kalevala* ja sitä kautta kansanrunous osana kirjallisuuden vaiheita. Julius Krohnin *Suomalaisen kirjallisuuden historian* (1885) ensimmäinen osa oli omistettu *Kalevalalle*, vaikkakin teos tarkastelee eepoksen ohella laajasti suomenkielisen kirjallisuuden varhaisia vaiheita.

Suomen kirjallisuus -antologian ensimmäisessä osassa ”Kirjoittamaton kirjallisuus” (Kuusi 1963a) esitellään perinpohjaisesti suullista perinnettä kalevalaisesta runoudesta uudempaan riimilliseen kansanlauluun ja proosaepiikkaan. Matti Kuusen laaja historiallinen esitys asettaa suullisesti laulettuun kalevalamittaisen runouden kirjallisuushistorian kaanonin, sen varhaisimpaan, kirjoittamattomaan kauteen, jonka Kuusi jaottelee erikseen esisuomalaiseen, varhaiskalevalaiseen, sydänkalevalaiseen ja keskiajan kalevalaiseen runouteen. Vaikka teoksessa käytetään kansanrunoudesta termiä ”kirjoittamaton kirjallisuus”, Kuusi korostaa kansanrunouden olevan kirjoituksen sijaan ihmisten arjessa ja juhlassa hyödyntämää perinnettä:

[– –] kansanrunous ei, se muistettakoon, alun alkaen ole ’kirjallisuutta’, arkistoon säilöttyjä vanhoja tekstejä, arvokkaita teossarjoja täynnä kirjoitettua sanaa. Kansa lauloi, itki, lausui, leikki, näytteli, tarinoi sen, minkä nykysuomalainen näkee painokirjainriveinä kirjallisuushistoriastaan. (Kuusi 1963a, 18.)

Myös Satu Apo erottaa Kai Laitisen toimittamassa ja pääosin kirjoittamassa *Suomen kirjallisuuden historiassa* (1981) suullisen ja taideronon toisistaan juuri niiden erilaisten käyttötapojen perusteella. Apo tarkastelee suullisen perinteen lajeja, kalevalaista runomittaa, runosävelmää sekä runojen esittämistilanteita. Siinä missä muistin varassa elävä suullinen runo on altis muuntelulle ja voi muuttua jyrkästikin ajan kuluessa, kirjoitettu taideronno pysyy muuttumattomana.¹⁶ Kansanperinne elää Apon mukaan tiiviisti suhteessa sitä käyttävään yhteisöön: kansanrunoksi kiteytyvät yhteisöä miellyttävät runot, kun taas taideronnon kirjoittajalla on hänen mukaansa suurempi vapaus kyseenalaistaa yhteisön arvoja. (Apo 1981, 23.) Suomen ruotsinkielinen kansanrunous, sen eri lajit, esittämisyhteydet ja näiden historialliset vaiheet sen sijaan poik-

keavat osin suomenkielisen aineiston historiasta, kuten Gun Herranen samassa teoksessa osoittaa (Herranen 1981, 79–92).¹⁷ Jyrkästi kahtia suomen- ja ruotsinkielistä suullista perinnettä ei kuitenkaan voida jakaa.¹⁸

”Sain roolin, johon en mahdu” – Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja (1989) loi uudenlaisen tavan hahmottaa suullisen perinteen ja kirjallisuuden suhdetta kirjallisuushistoriallisessa kontekstissa. Teoksessa on lähdetty liikkeelle olettamuksesta, jonka mukaan naiset muodostavat oman kirjallisen traditionsa. Tätä perinnettä tarkasteltaessa mukaan on otettu kirjallisuuden lisäksi myös suullisen perinteen lajeja (Nevala 1989, 14–15). Maria-Liisa Nevala kirjoittaa kirjan alkusanoissa, että suullinen perinne on nostettu teokseen mukaan, sillä se on ”muotoillut monia sellaisia peruskysymyksiä, joihin naiset koko suomalaisen kirjallisen kulttuurin olemassaolon ajan ovat yhä uudelleen reagoineet” (Nevala 1989, 15).

Kirjallisuushistorioiden näkemykset rakentavat kuvaa kansanrunoudesta ja muusta suullisesta perinteestä – silloinkin kun vaikenivat siitä –, mutta ne heijastelevat myös laajemmin tutkimushistoriaa, johon Kuusenkin sitaatti liittyy. Folkloristiikassa suullinen on perinteisesti asettunut kirjallisen vastakohdaksi,¹⁹ kuten antropologi Ruth Finnegan asian kiteyttää:

Oral art contrasts with what is *not* verbal or *not* based on words – thus the second dictionary meaning of ‘using speech only’, as opposed, say, to sign language. Hence ‘oral folklore’ like stories, songs and proverbs is distinguished from material culture. (Finnegan 1992, 5–6.)²⁰

Suullisen perinteen rooli kirjallisuuden kaanonissa on muuttunut ilmeisesti siksi, että kirjallisuushistorioiden tehtävää kansallisen erityislaadun kuvaajana (Grönstrand et al. 2016, 11) on purettu. 1990-luvulle tultaessa kansanperinnettä on vaikeaa löytää kirjallisuushistorioista.²¹ Tuorein, kansainvälisyyttä korostava (Varpio 1999, 7–9; vrt. Grönstrand et al. 2016, 14) *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999) rakentaa kirjallisuuden narratiivia teemoittain, painopisteenä kirjoitettu kirjallisuus. Kansan-

runoutta kosketellaan pääosin vain osiossa ”Kansakuntien joukossa”, lähinnä *Kalevalan* ja muiden kansallisten tekstien lävistämänä, osana kansakunnan rakentamista (Varpio ja Huhtala toim. 1999). Suullisen perinteen poisjättäminen on rajannut tärkeitä, Suomen kirjallisuuden historiaan vaikuttaneita ilmaisutapoja tarkastelun ja uuden lukijapolven huomion ulkopuolelle.

Kysymys *Kalevalasta*

Varhaisin ja syvin linja suullisen ja kirjallisen tekstin määrittelyssä on kulkenut suhteessa Elias Lönnrotin *Kalevalaan* (1835, 1849) (Krohn 1885; Hautala 1954, 136–137; Kaukonen 1948, 52–53; Honko 1987; Anttonen 2005; Apo 2008). Kun nykytutkimuksessa *Kalevalaa* tarkastellaan alati muotoutuvana tekstuaalisena prosessina (Hämäläinen 2012; Hyvönen 2004; Anttonen 2004), eepoksen suullis-kirjallinen luonne on aiheuttanut varhaisemmissa tutkimuslinjoissa haasteita. Julius Krohn ylisti *Suomalaisen kirjallisuuden historiassa* (I osa, 1885) *Kalevalaa* käännekohtaksi kotimaisen kirjallisuuden varhaisvaiheissa mutta ei pitänyt *Kalevalan* runoja kansanrunoutentutkimuksen lähdeaineistoksi soveltuvina (Sihvo 1999, 207–208).²²

Kalevalan ilmestyminen merkitsi jonkinlaista kirjallisuuden määrittelyn vakiintumisen aikaa, vaikka 1800-luvun aikana kirjallisuutta arvioitiin muissakin yhteyksissä, kuten sanomalehdissä, kaunokirjallisuudessa ja pamfleteissa. Keskeisimmät puheenvuorot Matias Alexander Castrénilta ja Robert Tengströmiltä vahvistivat ajatusta suomalaisen runouden alkuperäisyydestä ja muinaisesta sankarikaudesta (ks. Karkama 2001, 272–275). Lönnrotin toimitustyöstä huolimatta *Kalevalan* ajateltiin edustavan romanttisen aksiooman seurauksena suoraan ja aidosti kalevalamittaista kansanrunoutta samalla kun se nostettiin osaksi nuorta, suomalaista kirjallisuutta (Hautala 1954, 136; Sarajas 1956; Wilson 1976). Tämä Lönnrotin eepoksen kaksiulotteisuus suullis-kirjallisena aineistona on myös määritellyt sen sijaintia kansallisessa keskustelussa.²³

Myös James Macphersonin 1700-luvulla ilmestynyttä, innostuneen vastaanoton saanutta *Ossianin laulut* -teosta on leimannut keskustelu

autenttisuudesta. Macpherson väitti löytäneensä 200-luvulta peräisin olevan gaelinkielisen käsikirjoituksen, jonka oli kääntänyt englanniksi. Kun epäilykset teoksen autenttisuudesta heräsivät pian teoksen ilmestymisen jälkeen, Macpherson ei suostunut julkistamaan käyttämiään käsikirjoituksia. (Apo 2006, 221–224, 233–235.) *Kalevalan* tavoin *Ossianin laulujen* luonne ja merkitys typistyivät pitkäksi aikaa kysymykseen, oliko teos ”alkuperäistä kansanrunoutta” vai Macphersonin oma hengentuote. Nykytutkimuksessa näistä vastakkainasetteluista on pitkälti päästy: on esimerkiksi tutkittu *Ossianin laulujen* moninaisia vaikutuksia eri kieli-alueilla (Gaskill 2004).²⁴

Kalevala on historiallisesti määritellyt sekä suullisen perinteen, folkloren että perinteenlajin, genren, käsitteitä. Alkuvaiheessa folkloristiikan keskus rajattiin kirjoittamattomaan kirjallisuuteen ja suullisen runouden lajit, erityisesti kalevalamittainen runous, sadut, sananlaskut ja arvoitukset, sen pääasiallisiksi tutkimuskohteiksi. (Lehtipuro 2012, 492.)²⁵ Eronteko Lönnrotin teokseen tehtiin metodologisesti. Analyysin tuli kohdistua ”aitoihin”, tallennettuihin kalevalamittaisiin runoihin, joita *Kalevala* ei voinut eikä kyennyt edustamaan. Tieteellistä painoarvoa *Kalevalan* sopimattomuudesta folkloristiikan tutkimuskohteeksi kasvattivat tieteenalan pitkäaikaisten professorien Martti Haavion ja Matti Kuusen omat kansanrunokokoelmat, jotka oli tarkoitettu vastineiksi Lönnrotin *Kalevalalle* ja *Kantelettarelle*.²⁶ Suomalaisen folkloristiikan ikuista ongelmaa eli suullisen runon ja kirjallisen teoksen suhdetta on määritellyt representaation tarkkuus: ajatus *Kalevalasta* epäaitona ja epäluotettavana aineistona suhteessa alkuperäiseen runoaineistoon (Anttonen 2004; Apo 2008).

Kalevala-tutkimusta onkin tehty laajemmin kirjallisuudentutkimuksen puolella. Väinö Kaukosen säetutkimukset (esim. 1956) loivat vankan tutkimusperustan, jolle eepoksen moninaiset analyysit ovat voineet tukeutua. Kaukonen myös linjasi useissa tutkielmissaan *Kalevalan* luonnetta erityisesti kaunokirjallisenä teoksena (Kaukonen 1948; 1987). Näkemys *Kalevalasta* vain kirjallisenä teoksena on sittemmin laajentunut. Satu Apo on tutkimuksissaan tarkastellut monipolvisesti *Kalevalan* suhdetta niin kirjallisiin malleihin kuin kansanomaiseen maailmankuvaan sekä eurooppalaiseen aatehistorian traditioon (esim. Apo 1995;

2004). Kirjallisuudentutkija Pertti Karkaman teoksen *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet* (2001) ansiona on pidettävä sitä, että se havainnollistaa seikkaperäisesti *Kalevalan* monikerroksista valmistusprosessia osana kotimaista ja eurooppalaista aatekeskustelua.²⁷ Karkaman linjoilla on jatkanut kulttuurihistorioitsija Juhana Saarelainen, joka on korostanut Lönnrotin toiminnan historiallisuutta (Saarelainen 2015; myös Hyvönen 2008). Varsinaisesti *Kalevala*-tutkimus elpyi folkloristiikassa 1990-luvulla, kun Lauri Honko palautti *Kalevalan* tieteenalan keskeisen kysymyksen äärelle: miten eeposta voidaan tarkastella suullisen perinteen tuottamisen näkökulmasta huolimatta siitä, että se on kirjallisesti tuotettu (Honko 1999, xvii)? *Kalevalan* tekstualisaatiota tarkasteleva tutkimus yhdistää edellä mainittuja näkemyksiä analysoiden eepoksen vaiheittaista valmistumista suhteessa kansanrunoaineistoon sekä kirjallisen kulttuurin ja ajan aatteiden maailmaan.²⁸

Kirjallisuudentutkimus ja suullinen perinne

Aiemmassa kotimaisessa kirjallisuudentutkimuksessa on keskitytty paljolti juuri *Kalevalaan* (esim. Cygnaeus, Tarkiainen, Kaukonen, Karkama),²⁹ ja kansanrunoihin pohjautuvan niin sanotun kalevalaisen perinteen ja kaunokirjallisuuden tekstienvälisiin suhteisiin, jotka vaikuttavat kaunokirjallisen teoksen tulkintaan. Tämä heijastanee tiettyä tekstikäsitystä: kirjallisuudentutkimuksen perinteisinä kohteina on pidetty kirjoitettuja ja julkaistuja kaunokirjallisia tekstejä (kirjallisuusinstituution legitimoimia teoksia), joista suullisen perinteen aineistot enemmän tai vähemmän poikkeavat. Uusille avauksille olisi kuitenkin tilausta. Huomionarvoista on esimerkiksi se, että vähälukuisista *Kalevalan* estetiikkaa käsittelevistä tutkimuksista merkittävin on Fredrik Cygnaeuksen artikkeli *Det tragiska elementet i Kalevala* – joka ilmestyi vuonna 1853 (Alhoniemi 1983, 20).³⁰

Kirjallisuudentutkimuksessa tutkittiin pitkään lähinnä niin sanottua korkeakirjallisuutta, esteettisesti korkeatasoiseksi arvioitua ja kanonisoitua kirjallisuutta. Tämä painotus liittyi vahvasti klassikkokirjailijoiden asemaan ja myös kansalliseen tehtävään. Suomalaisen kirjallisuuden

kaanonia osin rakennettiin kanonisoituja kirjailijoita tutkimalla. Useamman vuosikymmenen ajan korkean ja populaarin rajanvetoa on kuitenkin löyhennetty ja kyseenalaistettu sekä kirjallisuuden ja muiden taiteiden tutkimuksen että kulttuurintutkimuksen alojen piirissä.³¹

2000-luvulla kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen kohteiksi kelpuutettujen, suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajalla olevien tekstien määrä laajeni merkittävästi, kun kansankirjoittajien tuotantoa ryhdyttiin tutkimaan monitieteisissä kirjallistumisen prosesseihin keskittyvissä tutkimushankkeissa. Niissä ovat vaikuttaneet tähänkin kokoelmaan aiheesta kirjoittanut Anna Kuismin sekä Taru Nordlund, Lea Laitinen, Kati Mikkola ja Kaisa Kauranen.

Toisenlaisiakin lähestymistapoja kirjallisuudentutkimukseen on toki jo varhain ollut, yhtenä keskeisenä osoituksena Vihtori Laurilan tutkimus *Suomen rahvaan runoniekat I* (1956). Laurilan ansiona on pidetty kansankirjoittajajailmiön asettamista erilaisiin konteksteihin: rahvaan runoutta tarkastellaan muun muassa kansanrunon ja kansanlaulun perinteiden sekä painetun arkkirunouden taustaa vasten (Kuismin 2013, 191). Laurilan mukaan runoniekat olivat seuraava askel perinteisistä runonlaulajista, jotka olivat edellisiltä sukupolvilta opittujen runojen tallentajia. Runoniekat olivat puolestaan jo uuden ja omintakeisen runon luoja. (Laurila 1956, 35.) Runonlaulajien ja myöhempien runojen tuottajien merkittäväksi eroksi Laurila nimeää muistin. Runonlaulajat operoivat pelkän muistin varassa, kun taas runoniekat ja oppia saaneet runoilijat tarvitsivat runon luomiseen paperia ja kynää. (Laurila 1956, 36–38.)

Tärkeä suullisen ja kirjallisen perinteen yhteyksiä käsittelevä tutkimus on myös Auli Viikarin *Ääneen kirjoitettu* (1987), jossa tarkastellaan vapautuvien mittojen kotiutumista suomenkieliseen runouteen 1800-loppupuolelta lähtien. Tutkimuksessa käsitellään muun ohella suullisen perinteen ja kirjallisen perinteen suhdetta sekä kirjallisen perinteen eriytymistä omaksi ilmaisumuodokseen. Viikari kirjoittaa seuraavasti: ”taide-runon kehityksen kannalta kiinnostavin vaihe oraalisen perinteen ketjussa on luonnollisesti siirtymä ‘laulusta’ ‘kirjoitukseksi’” ja että ”1800-luvun rytmisessä tietoisuudessa ‘sana voittaa sävelen’” (Viikari 1987, 66).

Kansanrunouden ja -kulttuurin rooli ja merkitykset kotimaiselle taidekirjallisuudelle ovat historiallisesti olleet kiistanalaisia kysymyksiä.

Pirjo Lyytikäinen kirjoittaa *Lajit yli rajojen* -artikkelikokoelmassa (2005), että sekä J. V. Snellman että August Ahlqvist vastustivat voimakkaasti suomalaisen taidekirjallisuuden rakentamista kansanrunouden perustalle.³² Samaan aikaan Snellman kuitenkin piti tärkeänä, että kansallinen kirjallisuus on ”kansanomaista” ja kuvaa oppimatonta, omilla juurillaan elävää maalaisrahvasta. Tästä vastustuksesta huolimatta juuri kansanrunouden muokkaaminen ja rakentaminen kirjallisuuden perustaksi osoittautui keskeiseksi osaksi kansalliskirjallisuuden, kansallisten taiteiden ja tieteiden rakentamisen prosessia. (Lyytikäinen 2005, 31–32.)

Suhde suulliseen perinteeseen oli myös 1800-luvun suomenkielisen kirjoitetun runouden määrittävä kysymys: miten suomenkielistä runoutta olisi kirjoitettava ja kirjoitettiin? Tulisiko uusi runoilmaisuus rakentaa kalevalaisen tradition varaan vai olisiko ryhdyttävä käyttämään muita metrisiä malleja? (Ks. esim. Viikari 1987, 65–72.) A. Oksasen ensimmäinen suomenkielinen sonetti on vuodelta 1854, mutta runoilijat J. H. Erkosta Eino Leinoon pitivät kalevalaista traditiota voimissaan 1800-luvun loppupuolella (Alhoniemi 1987, 176) ja vielä 1900-luvun alussakin.

1900-luvun vaihteen kotimaisessa kirjallisuudessa laadittiin lukuisia uusia muunnoksia antiikin myyteistä, keskiaikaisista tarinoista sekä esimerkiksi *Raamatun* ja *Kalevalan* kertomuksista – palattiin myytteihin. Pirjo Lyytikäinen on tutkimuksissaan nostanut esiin ilmiön suhteen vuosisadan vaihteen symbolismiin ja dekadenssiin (esim. Lyytikäinen 1997, 10). Ajanjaksoa on eri aikoina tutkittu runsaasti, myös yhteydessä kalevalaiseen perinteeseen (edellisen lisäksi esim. Sarajas 1962; Alhoniemi 2000; Parente-Čapková 2016).³³ Kysymyksiä kalevalaisen kansanperinteen ja kirjallisuuden yhteyksistä on käsitelty vuosisadan vaihteen kontekstia laajemmin Pirkko Alhoniemi, joka on tarkastellut Eino Leinon, Sakari Topeliuksen, Aleksis Kiven ja Paavo Haavikon tuotantoa erityisesti kalevalaisiin sankarihahmoihin keskittyen (Alhoniemi 1983; 1987; 2000). Alhoniemi kuvaa, miten kalevalaista perinnettä on hyödynnetty allegorisessa käytössä mutta myös esimerkiksi kuvattaessa ihmisen persoonallisuuden eri puolia (Alhoniemi 2000, 120–121). 2010-luvulla suullisen perinteen ja kotimaisen kaunokirjallisuuden yhteyksiä on tarkasteltu niin Sakari Topeliuksen satutuotantoa (ks. Laakso

et al. 2011, 20) kuin nykyrunoutta (Gottelier 2015; Kainulainen 2013) käsittelevässä tutkimuksessa. Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteydet on huomioitu myös saamelaiskirjallisuutta, esimerkiksi Nils Aslak Valkeapään tuotantoa, tutkittaessa, jossa joikuperinteen vaikutus näkyy (Rojola 2018; Mattila 2015).

Intertekstuaalisuus näkökulmana kaunokirjallisuuden ja suullisen perinteen tutkimukseen

Millä tavoin kaunokirjallinen teos viittaa suullisen perinteen aineistoihin? Miten kaunokirjallisuudessa on kirjoitettu uudelleen suullisen perinteen kertomuksia? Millä tavoin suullisen perinteen tai esimerkiksi *Kalevalan* tunnettuja henkilöitä on kuvattu kaunokirjallisuudessa?

Nämä artikkelikokoelmallemme keskeiset kysymykset saavat teoreettiseksi viitekehyksekseen intertekstuaalisuuden eli tekstienvälisyyden tutkimuksen. Alkuaan Julia Kristevan ja Mihail Bahtinin ajattelusta kummunnut intertekstuaalisuuden termi on vuosikymmenten kuluessa avartunut sateenvarjokäsitteeksi ja osin irtautunutkin alkuperäisestä, jälkistrukturalistisesta taustastaan. Kun intertekstuaalisuus ymmärretään konkreettisen tekstianalyysin metodiksi, se määritellään hyvin poikkeavasti ja jopa kontrastisesti alkuperäiseen kristevalaiseen muotoiluun nähden. Intertekstuaalisuudella tarkoitetaan tällöin useimmiten uudemasta tekstistä osoitettavia aiemman tekstin jälkiä, kuten suoria sitaatteja tai epäsuorempia, esimerkiksi tyylillisiä alluusioita, joilla osoitetaan analyysissä olevan tulkinnallisesti relevanttia merkitystä. (Mm. Juvan 2008, 46–47; Orr 2003, 6.) Tällaisen konkreettisen tai ”paikallisen” intertekstuaalisuusnäkökulman piirissä on muotoutunut erilaisia käytännön sovelluksia. Suomessa tunnetuimpiin lukeutuu Pekka Tammen sovellus Kiril Taranovskin subtekstiajatuksesta, jonka mukaan subteksti on aiempi teksti, joka tulee erilaisin osoitettavin tavoin esiin uudessa tekstissä (Tammi 1991, 60–71).

Kun viittauksen kohteena on perinneaineisto, kysymykset tekstistä ja sub- tai intertekstistä monimutkaistuvat. Mikä on se ”teksti”, johon

kaunokirjallisuudessa viitataan? Onko viittauksen kohteena tietty suullisen perinteen kertomustoisinto? Aina osuvinta ei liene edes puhua intertekstuaalisuudesta vaan esimerkiksi tietyn kansanperinnemotivin varioinnista kaunokirjallisuudessa. Toisaalta kirjallisuustieteellisen intertekstuaalisen analyysin käytännön sovellukset tarjoavat suullisen perinteen ja kaunokirjallisen tekstin väliselle suhteelle monia hyödyllisiä välineitä. Yksi tällainen on Wolfgang Müllerin muotoilema ”interfiguraalisuuden” (*interfigurality*) käsite, jolla tarkoitetaan kaunokirjallisen henkilöhahmon yhtymäkohtia aiempaan fiktiiviseen henkilöhahmoon (Müller 1991, 101–109; ks. aiheesta myös Vuorikuru 2012, 36). Interfiguraalisuuden käsitteen avulla käy tarkasteleminen esimerkiksi Paavo Haavikon *Rauta-ajan* (1982) *Kalevalan* henkilöhahmojen muunnelmia. Myös lingvistiikan piirissä syntynyt ja etenkin Michel Foucault’n ja Norman Faircloughin kehittänyt interdiskursiivisuuden termi on käytökelpoinen suullisen perinteen ja kaunokirjallisen teoksen suhteiden analyysiin. Interdiskursiivinen suhde ei rakennu yksinomaan tekstistä toiseen, vaan se tarkoittaa diskurssien suhdetta toisiin diskursseihin, kuten eri lajien välille. (Esim. Hutcheon 1988, 129–130.)³⁴

Kirjallisuudentutkimuksessa intertekstuaalisuuden tutkimus on usein hyvin teksti- ja lukijalähtöistä: laveimmillaan tekstin merkityksen on jopa ymmärretty syntyvän lukemisen prosessissa. Vaikka esimerkiksi Kiril Taranovskin subtekstisyysajatuksen sisältyi näkemyksiä tekstistä ”impulsina” uudelle tekstille (Taranovski 1976, 18), kirjailijan käyttämät lähteet on tavattu erottaa melko jyrkästikin lukijan tekstistä paikallistamista intertekstuaalisista viittauksista. Teksti- ja lukijakeskeinen näkökulma heijastaa kirjallisuudentutkimuksessa menneinä vuosikymmeninä tapahtunutta suurempaa murrosta, jossa mielenkiinto siirtyi kirjailijasta tekstiin ja lukijaan ennen kaikkea uskriteikin nousun myötä.³⁵

Intertekstuaalisuuden käsite on tuttu myös suullisen perinteen poetikasta ja variaatiosta kiinnostuneille folkloristeille (Tarkka 2005; Bauman 2004; Foley 1991). Intertekstuaalisuus perinneaineistossa toteutuu suhteessa yhteisöllisesti jaettuun tietoon. Suullisen esityksen muotoutuminen ja viittaukset muihin, aikaisempiin esityksiin muodostavat intertekstuaalisuuden ja kontekstuaalisuuden viitteistön, jonka ymmär-

rettävyys riippuu siitä, missä määrin perinteen esittäjä ja vastaanottaja jakavat perinteen kielen ja tunnistettavuuden (ks. myös Apo tässä teoksessa)³⁶. Tekstien (esitysten) ja kontekstien väliset yhteydet ovat esitystilanteessa yhä uudestaan rakentuvia diskursiivisia, kommunikatiivisia ja sosiaalisia verkostoja (ks. Bauman 2004, 2, 5). Esimerkiksi *Kalevalan* kohdalla Lotte Tarkka (2010, 30) on käyttänyt ”narrativisaation” käsitettä havainnollistaakseen Lönnrotin tapaa täydentää runotekstiä erilaisilla selityksillä. Lönnrot sijoitti hääkuvauksia tai karjaloitsuja osaksi eepos-tarinaa selittämään ja täydentämään (sivistyneistö)lukijoiden puutteellisia tietoja.

Lopuksi

Olemme tarkastelleet artikkelissamme kirjallisuudentutkimuksen ja folkloristiikan sekä suullisen perinteen ja kirjallisuuden suhdetta erilaisien osa-alueiden näkökulmasta. Ensin pohdimme yhtä oppialoja erottavaa tekijää, ajatusta suullisesta ja kirjallisesta ilmaisusta. Nostimme esiin, miten tämä rajanveto ei välttämättä ole aina selvä ja kuinka nämä kaksi ilmaisun muotoa punoutuvat esimerkiksi suullisen perinteen kirjallisissa tekstualisaatioissa toisiinsa. Myös monet muut erot, joilla suullista perinnettä ja kirjallisuutta on pyritty jaottelemaan, eivät ole aina yksiselitteisiä. Yksittäinen perinteenkantaja on saatettu nähdä luovana yksilönä, joka luo esteettisesti taideronouden tasoista ilmaisua.

Seuraavaksi käsitelimme sitä, miten kansanrunouden ja kirjallisuuden sekä niiden tutkimuksen välinen suhde on ollut liikkeessä sitten 1700-luvun puolivälin, jolloin kansanrunous liitettiin Euroopassa osaksi kaunokirjallisuutta. 1800-luvun lopussa kansanperinteen tutkimus sai oppituolin Helsingin yliopistossa; sittemmin paradigman muutokset johtivat erontekoon kirjallisten esitysten tutkimisesta sekä kirjallisuudentutkimuksesta. Tämä jatkuvassa liikkeessä oleva uudelleenmäärittely näkyy myös tarkasteltaessa kirjallisuushistorioita. Suullisella perinteellä oli vanhemmissa kirjallisuushistorioissa merkittävästi suurempi rooli kuin uusimmassa *Suomen kirjallisuushistoriassa* 1–3 (1999), muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Kysymys *Kalevalasta*, sen luonteesta sekä paikasta tutkimuksessa ja suomalaisessa kulttuurissa on artikkelimme kysymyksenasettelujen kannalta tärkeä. Kirjallisuudentutkija Väinö Kaukonen oli pitkään auktoriteetti *Kalevalaa* koskevassa tutkimuksessa, kunnes 2000-luvulle tultaessa *Kalevala*-tutkimus virkosi molemmilla tieteenaloilla irtaantuen vanhoista asetelmistaan. Eeposta tarkasteltiin osana eurooppalaisia kirjallisia malleja, aatevirtauksia ja toimitustapoja sekä Lönnrotia suullista perinnettä tietoisesti ja ideologisesti hyödyntävänä toimittajana. *Kalevalaa* tekstualisaation näkökulmasta lähestyvä tutkimus on osaltaan osoittanut suullisen ja kirjallisen aineiston välisen rajan liukuvaksi.

Vaikka tieteenalojen yhteiset juuret juontavat kaukaa, viime vuosikymmeninä kirjallisuudentutkimuksessa on vallinnut linjaus, jossa yhteydet suulliseen perinteeseen ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Yhteyksiä on toki tutkittu, eritoten 1800- ja 1900-lukujen vaihteen ja yksittäisten kirjailijoiden tuotannon osalta, mutta keskittyen *Kalevalaan*, suullisen perinteen pohjalta toimitettuun teokseen. Nykytutkimus on kuitenkin monipuolistunut tutkimaan ilmiöitä laajemmin, ja uudenlaisia suullisen perinteen ja kirjallisuuden kytkösten kannalta kiinnostavia aineistoja on otettu tutkimuksen kohteiksi. Myös uudet, suullisen ja kirjallisen rajoilla liikkuvat lajit ja esitykset koettelevat vanhoja määritelmiä ja rajanvetoja. Digitaalisissa ympäristöissä yhteisöllisesti tuotetut kauno-kirjalliset tekstit ja esimerkiksi enemmän tai vähemmän improvisoitu rap-lyriikka kyseenalaistavat ajatuksen perinteisestä kaunokirjallisesta teoksesta ja lähentävät kaunokirjallisuutta ja suullisen perinteen esitystä toisiinsa.

Myös tekstikäsitteet ovat muuttuneet, mihin artikkelissa esiteltä intertekstuaalisuuden teoriaperinnekin kytkeytyy. 1990-luvun alussa kotimaiseen tutkimuskeskusteluun vakiintunut intertekstuaalisuuden termi on samalla hyvä esimerkki käsitteestä, jota on sovellettu osin yhte-nevästi, osin eri tavoin eri tieteenaloilla. Lavean käsitteen metodologiset sovellukset tarjoavat monia tapoja jäsentää suullisen perinteen roolia ja merkityksiä kaunokirjallisen tekstin tulkinnessa.

Ero suullisen perinteen ja kirjallisuuden välillä on toisinaan häilyvä. Kahden erilaisena pidetyn ilmaisutavan, suullisen perinteen ja kauno-

kirjallisuuden, samankaltaisuudet saattavat toisinaan olla yllättäviä esimerkiksi rekilaulujen ja rekilaulumitalla kirjoitettujen taidurunojen kohdalla³⁷. Monissa kaunokirjallisissa teoksissa myös uudelleenkirjoitetaan suullista perinnettä. Suullisen perinteen tekstualisaatiot ovat puolestaan kirjallisuutta siinä missä perinnettäkin. Monitieteinen tutkimus rikastuttaa molempia oppialoja sekä auttaa hahmottamaan suullisen ja kirjallisen kiinnostavia, toisinaan elimellisiäkin yhteyksiä uudella tavalla.

VIITTEET

- 1 Ks. kirjallisuuden erityisestä kielestä esim. Lyytikäinen 2000, 20–23.
- 2 Antti Aarnen satututkimukset (esim. 1913) ovat toisaalta tarjonneet paljon myös kirjallisuudentutkimukselle.
- 3 Suullisen perinteen lajit (genret) ovat tutkijoiden abstrahoimia käsitteellisiä kategorioita, jotka eivät ole välttämättä samalla tavalla tunnistettavia itse perinteenkäyttäjille. Laji saattaa perinteenkäyttäjillä pohjautua esim. käyttötilanteeseen tai sävelmään. Ks. Timonen 2004, 86–92. Lajin käsite on laajentunut teknologisen kehittymisen myötä. Suullinen ei välttämättä enää ole folklorea keskeisesti määrittävä tekijä. Ks. myös sosiaalisen median ajan synnyttämä folklore ja käsitteen määrittely (Bronner 2016).
- 4 Historian- ja kulttuuritutkimuksessa hyödynnetty muistitietotutkimus osoittaa rajan suullisen ja kirjallisen välillä lähtökohtaisesti keinotekoiseksi, sillä aineistoa kerätään niin suullisesti kuin kirjallisesti eikä kysymys aineiston autenttisuudesta korreloi aineiston suullisuuden kanssa (Fingerroos & Haanpää 2006; Portelli 2006; myös Salmi-Niklander 2009).
- 5 Suullinen perinne nähdään puhutun kielen rekisterinä ja perinteenkäyttäjät tämän rekisterin ilmaisijoina (Timonen 2004; Tarkka 2005; myös esim. Stepanova 2014). Vrt. esimerkiksi *Kalevala*-tutkijana tunnettu kirjallisuudentutkija Väinö Kaukonen korosti *Kalevalan* olevan Lönnotin taideteos ja sopivan sen vuoksi paremmin kirjallisuuden-tutkimuksen kuin folkloristisen tutkimuksen kohteeksi (Kaukonen 1987; 1948). Ks. lisää Stark tässä teoksessa. Vrt. tekijyyden korostaminen kansanperinteen kerääjillä, kerääjät nostettiin ”kanssatekijöiksi” (ks. Lehtipuro 2003).
- 6 Perinne-esitys on saatettu esittää tietyillä sanoilla, minkä jälkeen se on kirjoitettu muistiin tiettyyn muotoon ja lähetetty esimerkiksi SKS:n arkistoon vielä hienoisesti muunneltuna. Siellä arkistotutkija on sen lukenut, luokitellut ja luonut välineet aineiston löytämiselle. Vasta tämän jälkeen suullisen aineiston tekstitalenne on vihdoinkin valmis luettavaksi muille. Ks. lisää etnografisen aineiston tuottamisesta Clifford & Marcus 1986.
- 7 Esimerkiksi sanomalehtikirjoitukset tai muut kirjoitukset saatettiin julkaista ilman kirjoittajan nimeä. Myöskään *Kalevalan* kansilehdillä ei ollut Lönnotin nimeä.

- 8 Vaikka keruun ja arkistoinnin tarkoituksena on ollut tallentaa kaikille yhteistä perinnettä, ei dokumentointi ole yltänyt esimerkiksi erilaisiin etnisiin ryhmiin. Tämän vuoksi arkistoissa on niukasti tai ei lainkaan esimerkiksi romani- ja saamelaisaineistoja, Stark & Olsson 2014. Arkistoaineiston muodostamisen historiallisten ja ideologisten periaatteiden tarkastelu on osoittanut erityisesti perinneaineiston tulkintaan ja arvostukseen liittyviä valintoja sekä arkistoon eri syistä unohtuneita aineistoja (ks. Stark 2016; Stark & Olsson 2014).
- 9 SKS:n arkiston on katsottu sisältävän kattavasti suomalaista kulttuurista muistia aina varhaisista suullisen perinteen tallenteista muistitietoaineistoon ja itseoppineiden elämäkertoista nykykirjailijoiden henkilökohtaisiin aineistoihin. Osittain tämän jaottelun vuoksi esimerkiksi Elias Lönnrotin arkisto on jakaantunut kahteen paikkaan. Lönnrotin vernakulaari aineisto on sijoitettu kansanperinteen kokoelmaan, hänen kirjalliset julkaisunsa ja muu materiaali puolestaan kirjallisuuden kokoelmaan. Aineistojen paikka on välillisesti ohjannut myös tutkimuskohteita. Folkloristit ovat pääasiassa keskittyneet Lönnrotin suullisen runouden tallenteisiin, kun taas kirjallisuudentutkijat ovat analysoineet Lönnrotin kirjallisia teoksia. Eroa suullisen ja kirjallisen välillä on häivyttänyt kahden arkiston yhdistyminen 1.1.2016 yhdeksi SKS:n arkistoksi, jossa ovat edellä mainitut kaksi eri kokoelmaa. Ks. myös Hupaniitti & Peltonen (toim.) (tulossa); Lehtipuro 2003.
- 10 Ks. esim. *Kalevala ja maailman eepokset 1987* ja *Textualization of Oral Epics* 2000.
- 11 Arkkiveisujen asemasta eri lajien rajoilla ja perinteisesti perifeerisistä asemasta eri tieteenaloilla ks. Shepard 1973, 5, 13. Suomessa arkkiveisututkimusta on tehty niin folkloristiikan ja musiikintutkimuksen (Asplund 1994; Niinimäki 2007), historian tutkimuksen (Suistola 1987), kirjahistorian tutkimuksen (Hakapää 2013) kuin kirjallisuudentutkimuksen (mm. Huhtala 1996) näkökulmista.
Suullisen perinteen ja kirjallisen ilmaisun rajalla olevat aineistot on toisinaan koettu ongelmallisiksi. Arkistossa käytössä ollut tapa merkitä kyseenalainen aineisto leimalla ”epäaitoa” on toki poistunut, mutta esimerkiksi rekilauluja on luokiteltu arkistossa aitoihin lauluihin (jotka ovat suullista perinnettä) ja kirjallisia piirteitä omaaviin lauluihin (jotka eivät ole, ainakaan ongelmattomasti, suullista perinnettä).
- 12 Ks. myös Anttonen et al. (eds.) 2018. Kirjallisen ja suullisen yhteyksiä käsiteltiin myös tekstikritiikin alan ESTS-konferenssissa *Textual Trails: Transmissions of Oral and Written Texts* Helsingissä marraskuussa 2014. Ks. myös *Kalevalaan* liittyvistä kieli-ideologioista (Haapoja-Mäkelä, Stepanova & Tarkka 2018) ja erilaisista eurooppalaisista tekstualisointitavoista (Bauman & Briggs 2003).
- 13 Ks. myös Kauranen 2013; Salmi-Niklander 2009. Suullisen perinteen ja kirjallisen tekstin haasteita pohtii Anne Heimo blogissaan ”Mitä on suullinen perinne?” (2018). Myös tuoreissa kaunokirjallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on pohdittu suullisen ja kirjallisen monisyistä suhdetta, etenkin kaunokirjallisuudessa esitetyn puheen näkökulmasta. Artikkelikokoelmat *Dialogi kaunokirjallisuudessa* (Koivisto & Nykänen toim. 2013) sekä *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa* (Tiittula & Nuolijärvi toim. 2013) käsittelevät vuoropuhelun käyttöä sanataiteessa ja puhutun kielen esityksiä kaunokirjallisuudessa, sekä kielen- että kirjallisuudentutkimuksen näkökulmista.
- 14 Esimerkiksi Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Sarajaksen väitöskirja *Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa* (1956) käsit-

telee perusteellisesti kansanrunouden keruu- ja julkaisutyön varhaisvaiheita Suomessa (Sihvo 1999, 209).

- 15 Ks. metodologinen nationalismi Grönstrand et al. 2016.
- 16 Tekstuaalitieellinen tutkimus on kuitenkin osoittanut, että variaatio liittyy myös kirjalliseen runoilmaisuun.
- 17 Kai Laitinen nimeää samassa teoksessa keskeiseksi kotimaisen kirjallisuuden historialliseksi suuntaukseksi ”suuren kansankuvauksen ajan”. Sen yksi alalaji on hänen mukaansa ”myyttinen kansankuvaus”, edustajinaan ennen kaikkea Heikki Toppila ja Aino Kallas, joista kumpikin muunteli tuotannossaan suullista kertomus- ja uskomusperinnettä. (Laitinen 1981, 330–370.)
- 18 1800-luvun kielikeskustelujen jälkeen ja vaikutuksesta suomen- ja ruotsinkielistä suullista perinnettä päädyttiin keräämään ja tutkimaan kahdessa eri instituutiossa, SKS:ssa ja SLS:ssa (Svenska litteratursällskapet i Finland). Vuonna 1885 perustetun SLS:n keskeisiä tavoitteita oli tehdä ruotsalaista kansanperinnettä tunnetuksi Suomessa: ”ruotsalaisella Suomella” (*det svenska Finland*) oli oma folklorensä, joka oli samanveroista muun kansa ja osoitti kulttuurisia siteitä etenkin länteen ja etelään. (Wolf-Knuts 1999, 398–402.)
- 19 Erityisesti on korostettu suulliselle tekstile ominaista variaatiota ja sosiaalisen ympäristön vaikutusta itse esitykseen, esim. Ong 1982; Apo 2018, 57. Vrt. folklore kirjallisuutena (ks. *verbal art, oral literature, ethnopoetics*) Bacchilega 2012. Christina Bacchilega painottaa, että jos lähestymme folklorea ja kirjallisuutta moderniteetin tuotteina, on ero keino-tekoinen (Bacchilega 2012, 457; ks. myös Anttonen 2005).
- 20 Kyse on myös epistemologisesta ongelmasta, joka kiteytyy sanassa ”folklore”. Folklore viittaa sekä tieteenalaan että siihen, mitä se tutkii. (Finnegan 1992, 11.) Folkloren määrittelystä Anttonen 2005, 60–62.
- 21 Poikkeuksen tekee kuitenkin Markku Eskelisen *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosa-kirjallisuuden historia* (2016), jossa suullinen perinne huomioidaan. Eskelinen nostaa esimerkiksi Eero Salmelaisen kokoamat ja toimittamat satukokoelmat (1852; 1854; 1856 ja 1866) kieleltään aikansa parhaaksi suomenkieliseksi kirjallisuudeksi (Eskelinen 2016, 23–25).
- 22 Esimerkiksi Väinö Kaukonen kiistää folkloristisen analyysin sopivan *Kalevalan* tutkimiseen (Kaukonen 1948). Samansuuntaista keskustelua on käyty sittemmin myös Virossa Viron kansalliseepoksesta *Kalevipoegista* (1857–1861), jolle *Kalevala* oli antanut mallin. Eepoksen kirjoittajan Fr. R. Kreutzwaldin kansanrunouden tuntemusta on kritisoitu riittämättömäksi ja *Kalevipoegin* runoja tässä mielessä epäaidoiksi. Usein *Kalevipoegia* on verrattu nimenomaan *Kalevalaan*, jonka on nähty muistuttavan lähemmin ”aitoa” kansanrunoutta. (Ks. lisää Hasselblatt 2016.)
- 23 Vaikka *Kalevalaa* arvostettiin suullisen kansanrunouden melko kattavana esityksenä, painetun tekstin nähtiin tuhoavan suullisen laulun, jopa kokonaisen laulukulttuurin. Kirjallisen kulttuurin piiristä tulevat korostivat lähtökohtaisesti suullisen ja kirjallisen eroa ja jakoivat huolen suullisen runon rappeutumisesta ja häviämisestä. Runonlaulajille ero suullisen ja kirjallisen runon välillä ei välttämättä ollut merkittävä (ks. Tarkka 2005, 59). Vrt. folkloristiikkaa tieteenalana on luonnehtinut menneen metsästämissä paradigma (Vakimo 2001, 23; Tarkka 2005; Abrahams 1993). Ks. toisaalta folkloristiikan paluu moderneihin kysymyksiin Anttonen 2005, 63–65.

- 24 Kotimaisessa kirjallisuudessa *Ossianin laulujen* vaikutus näkyy esimerkiksi Aleksis Kiven ja Julius Krohnin tuotannoissa (Tanskanen 1970, 172) sekä J. L. Runebergillä. Ks. myös Ossian-kiistasta 2000-luvun kontekstissa Nyqvist & Oja 2018.
- 25 1880-luvulla oli alkanut tieteellisen kansanrunoudentutkimuksen ja -keruun aika: alettiin irtaantua *Kalevalasta* ja runonkeruu erkani kansaa sivistävästä tavoitteestaan (Haavio 1931, 49, 55). Julius ja Kaarle Krohnin kehittämä maantieteellis-historiallinen menetelmä vei tutkimusta kohti ”aitoa” kansanrunoutta, runon alkumuotoa, paikallista variaatiota ja levinneisyyttä. Keskeiseksi tavoitteeksi tuli tutkia ja julkaista laulajien alkuperäisiä toisintoja. Ajatuksen tuloksena syntyi 34-osainen kalevalamittaisen runouden kokoelma, *Suomen Kansan Vanhat Runot* (1908–1948, 1997), joka sisältää lähes kaiken arkistoihin tallennetun ja kirjallisista lähteistä löydetyn kalevalaisen runouden. Ks. www.skvr.fi.
- 26 Haavio 1952: *Laulupuu: Suomen kansan tunnelmarunoutta*; Haavio 1980: *Kirjokansi. Suomen kansan kertomarusunoutta*; Kuusi 1976: *Kansanruno-Kalevala*; Kuusi 1980: *Kalevalaista kertomarusunoutta*.
- 27 Pertti Karkaman (2001, 321–322) mukaan *Kalevalaa* ei voi täysin ymmärtää, ellei tunne sen ympärillä käytyä eurooppalaista aatteellista ja kulttuurista keskustelua. Ks. myös Apo 2002; 2004.
- 28 Hämäläinen 2012; Anttonen 2004; Hyvönen 2004. Ks. myös Thomas A. DuBois, joka on tutkinut *Kalevalaa* suullis-kirjallisena teoksena kiinnittäen huomiota eepoksen vastaanottoon ja kertojan rooliin (mm. DuBois 2000; myös Apo 2002; 2004). Tekstuaalisuudesta ja *Kalevalasta*, ks. myös Hyvönen 2001. Lisää uutta näkökulmaa *Kalevalaan* tuo alkuvuodesta 2018 käynnistynyt Alfred Kordelinin säätiön ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran rahoittama *Avoin Kalevala* -tutkimushanke, jossa laaditaan kriittistä editiota *Kalevalasta*.
- 29 Ks. myös Sallamaa 2008 ja *Kirjailijoiden Kalevala* -teos (2013), ennen kaikkea ensimmäinen osa ”Tekstit esityksinä”.
- 30 Ks. kuitenkin Annist 1944.
- 31 Viihdekirjallisuus eri muotoineen nähtiin pitkään perinteisemmän tutkimuksen linjan haastajana. Tietyt lajit, kuten rikoskirjallisuus, ovat kuitenkin vuosikymmenten kuluessa nousseet vähäisesti arvostetusta viihdekirjallisuudesta monitasoiseksi kaunokirjallisuudeksi (ks. Arvas & Ruohonen 2016, 9–10).
- 32 Toisaalta jo J. L. Runeberg oli ammentanut tuotannossaan suomenkielisestä suullisesta perinteestä ja hyödynsi monia suomenkielisen kansanrunon keinoja, kuten säekertoa ja alkusointua. Hän kirjoitti ruotsiksi mutta toi runonsa suomalaiseen miljööseen. Runeberg myös tunsu muiden kansojen kansanrunoutta ja isänmaallista runoutta, joiden vaikutteita hänen omassa tuotannossaan näkyy: erityisesti englantilaiset balladit jättivät jälkensä Runebergin tuotantoon. (Esim. Wrede 1999, 232.) Koska Runeberg kirjoitti ruotsiksi, 1800-luvun lopun kielikiistojen aikaan käytiin keskustelua siitä, voidaanko häntä pitää kansallisorunoilijana. Runebergin puoltajiin lukeutui tuolloin Eliel Aspelin-Haapkylä, joka korosti suomalaisen suullisen perinteen merkitystä Runebergin tuotannon keskeisenä lähteenä (ks. Aspelin 1904). (Karhu 2012, 151–152.)
- 33 Ks. aihepiiristä myös Liisa Saariluoman *Keijujen kuningas ja musta Akhilleus. Myytit modernissa kirjallisuudessa* (2000).

- 34 Kristevan intertekstuaalisuusajatus oli pikemminkin kulttuuri- kuin kirjallisuusteoreettinen; ”teksti” Kristevalla tarkoitti kulttuuria ja kulttuurisesti merkitseviä käytänteitä. Konkreettinen intertekstuaalisuusajatus (osoitettavine viitteineen) sen sijaan syntyi nimenomaan kirjallisuudentutkimuksen piirissä.
- 35 Käsitys tekstistä ja tekijän roolista on murroksessa: monesta kaunokirjallisesta tekstistä on useita versioita, ja itse kirjoittamisen prosessi ja tieto kirjailijan käyttämistä lähteistä nähdään jälleen kiinnostavana osana valmiin tekstin analyysia. Toisaalta kirjallisuuden tutkimuksen metodeja sovelletaan yhä enemmän myös muiden kuin varsinaisten kaunokirjallisten tekstien analyysiin. Tästä yhden tuoreen esimerkin tarjoaa Koneen säätiön rahoittama *Kertomuksen vaarat* -tutkimusprojekti (2017–2019), joka keskittyy analysoimaan narratologian keinoin esimerkiksi sanomalehti- ja blogikirjoituksia (<https://kertomuksenvaarat.wordpress.com/>, luettu 28.2.2018).
- 36 Foley (1991, 7–8) puhuu perinteen viittaussuhteesta (*tradition referentiality*) perinteen merkityksen muodostumisprosessin edellytyksenä.
- 37 Ks. Hämäläinen & Karhu tässä kokoelmassa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Aarne, Antti 1913: *Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung*. FF Communications 13. Suomalainen Tiedekatemia, Helsinki.
- Abrahams, Roger 1993: Phantoms of Romantic Nationalism in Folkloristics. – *Journal of American Folklore* 106, 3–37.
- Alhoniemi, Pirkko 1983: Mihin Väinämöistä ja Lemminkäistä on käytetty? *Kalevalan* pohjalta kaunokirjallisiin ratkaisuihin. Teoksessa *Myytit ja runon arki. Kerttu Saarenheimon juhla-kirja*. Toimittaneet Pirkko Alhoniemi & Anthony Landon. Turun yliopisto: Kirjallisuuden ja musiikkیتieteen laitos. Sarja A. Clarion, Turku.
- Alhoniemi, Pirkko 1987: *Kalevalan* vastaanotto ja taiteellinen omaksunta. Teoksessa *Kalevala ja maailman eepokset*. Toimittanut Lauri Honko. Kalevalaseuran vuosikirja 65. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Alhoniemi, Pirkko 2000: Miten suomalaiset kirjailijat ovat kohdelleet *Kalevalan* sankareita? Kuvauslinjaa Kivestä Haavikkoon. Teoksessa *Viimeinen Väinämöinen. Näkökulmia kansalliseepokseen*. Toimittanut Niina Roininen. Kirja-Aurora, Turku.
- Annist, August 1944: *Kalevala taideteoksena*. Tekijän virolaisesta käsikirjoituksesta mukaillen suomentanut Elsa Enäjärvi-Haavio. WSOY, Porvoo & Helsinki.
- Anttonen, Pertti 2004: *Kalevala* etnopoettisesta näkökulmasta. Teoksessa *Kalevala ja laulettu runo*. Toimittaneet Anna-Leena Siikala, Lauri Harvilahti & Senni Timonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 958. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Anttonen, Pertti 2005: *Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica Folkloristica 15. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Anttonen, Pertti, Cecilia af Forselles & Kirsi Salmi-Niklander (eds.) 2018: *Oral Tradition and Book Culture*. Studia Fennica Folkloristica 24. Finnish Literature Society.
- Apo, Satu 1981: Kansanrunous. Teoksessa *Suomen kirjallisuuden historia*. Toimittanut Kai Laitinen. Otava, Helsinki.

- Apo, Satu 1995: *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Apo, Satu 2002: Kertojan ääni Kalevalassa. Teoksessa *Lönnrotin hengessä*. Toimittaneet Pekka Laaksonen & Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 81. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Apo, Satu 2004: Lauaen vai kirjallisesti luoden? Uuden *Kalevalan* valmistumisprosessi Elias Lönnrotin kuvaamana. Teoksessa *Kalevala ja laulettu runo*. Toimittaneet Anna-Leena Siikala, Lauri Harvilahti & Senni Timonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 958. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Apo, Satu 2006: Kansanlaulujen ääni 1700-luvun kirjallisuudessa – Johdatus Macphersonin, Percyn ja Herderin runojulkaisuihin. Teoksessa *Herder, Suomi, Eurooppa*. Toimittaneet Sakari Ollitervo & Kari Immonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1060. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Apo, Satu 2008: Kansanrunoudentutkijat *Kalevalan* kriitikkoina. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Apo, Satu 2018: *Ihmesatujen historia. Näkökulmia kirjailijoiden, kansankertojen ja tutkijoiden traditioon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1434. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Arvas, Paula & Ruohonen, Voitto 2016: *Alussa oli murha. Johtolankoja rikoskirjallisuuteen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel 1904: J. L. Runebergin suomalaisuus. Esitelmä. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran juhlakokouksessa runoilijan 101:senä syntymäpäivänä 5. P. helmikuuta 1904. Eripainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Asplund, Anneli 1994: *Balladeja ja arkiveisuja. Suomalaisia kertomallauluja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 563. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Bacchilega, Christina 2012: Folklore and Literature. Teoksessa *A Companion to Folklore*. Toimittaneet Regina F. Bendix & Galit Hasan-Rokem. Wiley-Blackwell.
- Bastman, Eeva-Liisa 2017: *Poetiikka ja pietismi 1700- ja 1800-luvun suomalaisessa virsirunoudessa*. Unigrafia, Helsinki.
- Bauman, Richard 2004: *A World of Others' Words. Cross-Cultural Perspectives on Intertextuality*. Blackwell, Malden.
- Bauman, Richard & Briggs, Charles L. 2003: *Voices of Modernity. Language Ideologies and the Politics of Inequality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bronner, Simon J. 2016: Toward a Definition of Folklore in Practice. – *Cultural Analysis* 15.1. (2016), 6–27.
- Clifford, James & George E. Marcus (eds.) 1986: *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- DuBois, Thomas A. 2000: The Narrator's Voice in *Kalevala* and *Kalevipoeg*. – *Oral Tradition* 15(1), 126–144. <http://journal.oraltradition.org/issues/151/dubois> (luettu 7.5.2018).
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos et al. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Finnegan, Ruth 1992: *Oral Traditions and the Verbal Art: A Guide to Research Practices*. Routledge, London & New York.
- Foley, John Miles 1991: *Immanent Art. From Structure to Meaning in Traditional Oral Epic*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.
- Gaskill, Howard (ed.) 2004: *The reception of Ossian in Europe*. Thoemmes Continuum, London, New York.
- Gottelier, Lena 2015: Uusista murheista muotoiltu. Nykyliiikan suhde lyirisessä kansanrunoudessa esiintyvään surujen ja huolten purkamisen traditioon. – *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2/2015, 6–20.
- Grünthal, Satu 1997: *Välkkyvä virran kalvo. Suomalaisten kaunokirjallisten balladien motiivit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 664. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Grönstrand, Heidi 2006: Naiskirjailija ja nimimerkki: anonymit tekijät romaanin kehittäjinä 1800-luvun puolivälin Suomessa. Teoksessa *Tekijyyden tekstit*. Toimittaneet Kaisa Kurikka & Veli-Matti Pynttari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1072. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Grönstrand, Heidi et al. 2016: Johdanto. Ylirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritorialisoiva lukutapa. Teoksessa *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*. Toimittaneet Heidi Grönstrand et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1421. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Haapoja-Mäkelä, Heidi, Stepanova, Eila & Tarkka, Lotte 2018: The *Kalevala*'s Languages: Receptions, Myths, and Ideologies. – *Journal of Finnish Studies* 21, 1 & 2, 15–45.
- Haavio, Martti 1931: *Kansanrunouden keruu ja tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Haavio, Martti 1952: *Laulupuu: Suomen kansan tunnelmarunoutta*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo & Helsinki.
- Haavio, Martti 1980: *Kirjokansi. Suomen kansan kertomarusunoutta*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo & Helsinki.
- Hakapää, Jyrki 2013: Laulettu ja kirjallisen kohtaaminen. Teoksessa *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toimittaneet Lea Laitinen & Kati Mikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hasselblatt, Cornelius 2016: *Kalevipoeg Studies. The Creation and Reception of an Epic*. Studia Fennica Folkloristica 21. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Hautala, Jouko 1954: *Suomalainen kansanrunudentutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 244. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heimo, Anne 2018: Mitä on suullinen perinne? *Vähäisiä lisiä*, 2.2.2018. <http://neba.fnlit.fi/blogi/mita-on-suullinen-perinne/> (luettu 2.2.2018).
- Herranen, Gun 1981: Suomen ruotsinkielinen kansanrunous. Teoksessa *Suomen kirjallisuuden historia*. Toimittanut Kai Laitinen. Otava, Helsinki.
- Honko, Lauri 1987: *Kalevala: aitouden, tulkinnan ja identiteetin ongelmia*. Teoksessa *Kalevala ja maailman eepokset*. Toimittanut Lauri Honko. Kalevalaseuran vuosikirja 65. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Honko, Lauri (toim.) 1987: *Kalevala ja maailman eepokset*. Kalevalaseuran vuosikirja 65. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Honko, Lauri 1999: Pitkän eepoksen laulaja. *Kalevala* 1835. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Honko, Lauri (ed.) 2000: *Textualization of Oral Epics*. Trends in Linguistics, Studies and Monographs 128. Mouton de Gruyter, Berlin & New York.
- Huhtala, Liisi 1996: Arkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa *Kirjahistoria: Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen*. Toimittanut Tuija Laine. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 647. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hupaniittu, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (tulossa): *Arkistot, kulttuuriperintö, tutkimus* (työnimi).
- Hutcheon, Linda 1988: *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. Routledge, New York.
- Hyvönen, Jouni 2001: Vanhan *Kalevalan* loitsujaksojen tekstualisointi. Lönnrotin toimitusstrategiat tutkimustradition jatkumolla. – *Elore* 1/2001. http://www.elore.fi/arkisto/1_01/hyv101.html (luettu 26.1.2018).
- Hyvönen, Jouni 2004: Lönnrotin eläytyminen kansanrunouden maailmaan. Teoksessa *Kalevala ja laulettu runo*. Toimittaneet Anna-Leena Siikala, Lauri Harvilahti & Senni Timonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 958. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hyvönen, Jouni 2008: *Kalevala* Elias Lönnrotin tieteellisenä projektina. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hämäläinen, Niina 2012: *Yhteinen perhe, jaetut tunteet. Lyyrisen kansanrunon tekstualisoinnin ja artikuloinnin tapoja Kalevalassa*. Turun yliopisto, Turku.
- Juvan, Marko 2008: *History and Poetics of Intertextuality*. Purdue University Press, West Lafayette.
- Kainulainen, Siru 2013: Vanhoja vaikutuksia, uusia muotoja: runon laulullisuudesta. Teoksessa *Kirjailijoiden Kalevala*. Toimittaneet Antti Tuuri, Ulla Piela & Seppo Knuuttila. Kalevalaseuran vuosikirja 92. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kallio, Kati et al. 2017: *Laulut ja kirjoitukset. Suullinen ja kirjallinen kulttuuri uuden ajan alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1427. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karhu, Hanna 2012: *Säkeiden synty. Geneettinen tutkimus Otto Mannisen runokäsikirjoituksista*. Unigrafia, Helsinki.
- Karkama, Pertti 2001: *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 843. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukonen, Väinö 1948: *Kalevala ja todellisuus. Eräitä kielenkäytön ongelmia*. Kustannusosakeyhtiö Karhu, Helsinki.
- Kaukonen, Väinö 1956: *Elias Lönnrotin Kalevalan toinen painos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 247. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukonen, Väinö 1987: *Kalevala Lönnrotin runoelmana I. Tutkielmia ja kirjoituksia viiden vuosikymmenen ajalta*. Snellman-instituutin julkaisuja 6. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- Kauranen, Kaisa 2013: Mitä ja miksi kansa kirjoitti? Teoksessa *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toimittaneet Lea Laitinen & Kati Mikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.) 2013: *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Tietolipas 242. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Krohn, Julius 1885: *Suomalaisen kirjallisuuden historia. Ensimmäinen osa: Kalevala*. Weilin & Göös, Helsinki.
- Kuismin, Anna 2013: Rahvaan runot: Taas tuli kynälle kyyti. Teoksessa *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toimittaneet Lea Laitinen & Kati Mikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kuismin, Anna & Driscoll, M. J. (eds.) 2013: *White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century*. Studia Fennica Litteraria 7. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1963a: Kirjoittamattomasta kirjallisuudesta. Teoksessa *Suomen kirjallisuus I: Kirjoittamaton kirjallisuus*. Toimittanut Matti Kuusi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1963b: Sydänkalevalainen epiikka ja lyriikka. Teoksessa *Suomen kirjallisuus I: Kirjoittamaton kirjallisuus*. Toimittanut Matti Kuusi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1976: *Kansanruno-Kalevala*. Otava, Helsinki.
- Kuusi, Matti 1980: *Kalevalaista kertomarusoutta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 362. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laakso, Maria, Lahtinen, Toni & Heikkilä-Halttunen, Päivi 2011: Johdatus lasten- ja nuorten-kirjallisuuden luontoon. Teoksessa *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Toimittaneet Maria Laakso, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen. Tietolipas 235. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laitinen, Kai (toim.) 1981: *Suomen kirjallisuuden historia*. Otava, Helsinki.
- Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.) 2013: *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1370. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laurila, Vihtori 1956: *Suomen rahvaan runoniekat. Sääty-yhteiskunnan aikana. I osa. Yleiset näkökohdat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lehtipuro, Outi 2003: Voiko perinnettä kerätä? ”Maailman suurin Kansanrunousarkisto” ja kansanrunoudentutkimus toistensa haastajina. Teoksessa *Tutkijat kentällä*. Toimittaneet Pekka Laaksonen et al. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lehtipuro, Outi 2012: Folkloristiikka. Teoksessa *Genre-analyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Toimittaneet Vesa Heikkinen et al. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Gaudeamus, Helsinki.
- Lehtonen, Tuomas & Kaljundi, Linda (eds.) 2016: *Re-forming Texts, Music, and Church Art in the Early Modern North*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Lukin, Karina, Frog & Katajamäki, Sakari (eds.) 2013: *Limited Sources, Boundless Possibilities. Textual Scholarship and the Challenges of Oral and Written Texts*. RMN Newsletter No 7, December 2013.
- Lytykäinen, Pirjo 1997: *Narkissos ja sfinks. Minä ja Toinen vuosisadanvaihteen kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 658. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Lyytikäinen, Pirjo 2005: Lajit ja kansallisen kirjoittaminen. Teoksessa *Lajit yli rajojen. Suomalaisen kirjallisuuden lajeja*. Toimittaneet Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi & Päivi Koivisto. Tietolipas 207. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mattila, Hanna 2015: Ekologisten ja kolonisaatiokriittisten äänten kohtaamisia. Näkökulmia luontosuhteen kuvaukseen Nils-Aslak Valkeapään runoudessa. – *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 3/2015, 68–85.
- Nevala, Maria-Liisa 1989: Teoksen synty. Teoksessa *"Sain roolin, johon en mahdu"*. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toimittanut Maria-Liisa Nevala. Otava, Helsinki.
- Niinimäki, Pirjo-Liisa 2007: *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa. Riimillisen laulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkiveisuissa 1643–1809*. Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja 14. Suomen etnomusikologinen seura, Helsinki.
- Nyqvist, Sanna & Oja, Outi 2018: *Kirjalliset väärennökset: huijauksia, plagiaatteja ja luovia lainauksia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ong, Walter 1982: *Orality and Literacy: Technologizing of the Word*. Methuen/Routledge, London.
- Orr, Mary 2003: *Intertextuality. Debates and Contexts*. Polity, Cambridge.
- Parente-Čapková, Viola 2016: The Old Woman, Decadence and Folkloristic. Teoksessa *States of decadence: on the aesthetics of beauty, decline and transgression across time and space*. Volume 1. Toimittaneet Guri Barstad & Karen P. Knutsen. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-Upon-Tyne.
- Portelli, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos et al. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rojola, Lea 2018: Joiku Nils-Aslak Valkeapään runoudessa. Teoksessa *Kirjallisuuden ja musiikin leikkauspintoja*. Toimittaneet Siru Kainulainen, Liisa Stenby & Susanna Välimäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1442. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarelainen, Juhana 2015: Elias Lönnrot ja unelma kielestä. Historiallisuus ja kansanrunouden siirtäminen menneisyydestä tulevaisuuteen 1800-luvulla. Teoksessa *Kaipaava moderni. Nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle*. Toimittaneet Pertti Grönholm & Heli Paalumäki. Historia Mirabilis 11. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku.
- Saariluoma, Liisa 2000: *Keijujen kuningas ja musta Akhilleus. Myytit modernissa kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 747. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saarin, Jukka 2018: *Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Sallamaa Kari 2008: Kalevala sanataiteessa 1860–1935. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2009: Pienet kertomukset, suuret merkitykset. Kerronta, identiteetti ja vuorovaikutus käsinkirjoitetuissa lehdissä. – *Kasvatus & Aika* 1 (3), 7–23. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=172 (luettu 15.2.2018).

- Sarajas, Annamari 1956: *Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Sarajas, Annamari 1962: *Viimeiset romantikot: kirjallisuuden aatteiden vaihtelua 1880-luvun jälkeen*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Seitel, Paul 2012: Three Aspects of Oral Textuality. Teoksessa *A Companion to Folklore*. Toimittaneet Regina F. Bendix & Galit Hasan-Rokem. Wiley-Blackwell, Hoboken.
- Shepard, Leslie 1973: *The History of Street Literature. The Story of Broadside Ballads, Chap-books, Proclamations, News-sheets, Election bills, Tracts, Pamphlets, Cocks, Catchpennies, and Other Ephemera*. Newton Abbot.
- Stark, Eija & Olsson, Pia 2014: Making Cultural Heritage in Finland: The Production of and Challenge to Tradition. – *Journal of Finnish Studies* 18(1), 3–10.
- Stark, Eija 2016: The politics of folklore, the policy of collecting it: Majority folklore on the Roma in early 20th century Finland. *EtnoAntropoZum* 15, 150–176.
- Stepanova, Eila 2014: *Seesjärveläisten itkijöiden rekisterit – Tutkimus äänellä itkemisen käytänteistä, teemoista ja käsitteistä*. Kultaneito XIV. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Suistola, Jouni 1987: *Arkkiniikkarit Turkin sodassa*. Oulun yliopisto, Oulu.
- Tammi, Pekka 1991: Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. Johdatusta Kiril Taranovskin analyysimetodiin. Teoksessa *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toimittanut Auli Viikari. Tietolipas 121. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tanskanen, Taimi 1970: *Ossian Suomen kirjallisuudessa Aleksis Kiven vuosikymmenellä*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Taranovski, Kiril 1976: *Essays on Mandelštam*. Harvard University Press, Cambridge.
- Tarkka, Lotte 2005: *Rajarahvaan laulu: Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1033. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tarkka, Lotte 2010: Lajisiirtymiä kalevalamittaisessa runossa – Kuivajärven Moarien tapaus. Teoksessa *Kalevalamittaisen runon tulkintoja*. Toimittaneet Seppo Knuuttila, Ulla Piela & Lotte Tarkka. Kalevalaseuran vuosikirja 89. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko (toim.) 2013: *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1401. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Timonen, Senni 2004: *Minä, tila, tunne: Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanlyriikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 963. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tuuri, Antti, Piela, Ulla & Knuuttila, Seppo (toim.) 2013: *Kirjailijoiden Kalevala*. Kalevalaseuran vuosikirja 92. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vakimo, Sinikka 2001: *Paljon kokeva, vähän näkevä. Tutkimus vanhaa naista koskevasta kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 818. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Valitut teokset* = VT 5. Lönnrot, Elias 1993: *Valitut teokset 5: Muinaisrunoutta*. Toimittanut Raija Majamaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 580. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Van Hulle, Dirk & Leerssen, Joep (eds.) 2008: *Editing the Nation's Memory: Textual Scholarship and Nation-Building in Nineteenth-Century Europe*. Rodopi, Amsterdam.

- Varpio, Yrjö 1986: *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*. WSOY, Helsinki.
- Varpio, Yrjö 1999: Esipuhe. Teoksessa *Hurskaista lauluista iloistelevaan romaaniin. Suomen kirjallisuushistoria 1*. Toimittaneet Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724:1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Varpio, Yrjö & Huhtala, Liisi (toim.) 1999: *Hurskaista lauluista iloistelevaan romaaniin. Suomen kirjallisuushistoria 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724:1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Viikari, Auli 1987: *Ääneen kirjoitettu. Vapautuvien mittojen varhaisvaiheet suomenkielisessä lyriikassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 468. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vuorikuru, Silja 2012: *Kauneudentemppelin ovella. Aino Kallaksen tuotanto ja raamatullinen subteksti*. Unigrafia, Helsinki.
- Wilson, William A. 1976: *Folklore and Nationalism in Modern Finland*. Indiana University Press, Bloomington & London.
- Wolf-Knuts, Ulrika 1999: Folkdikten och dess upptecknare. Teoksessa *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*. Toimittanut Johan Wrede. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Wrede, Johan 1999: "Runeberg suomalaisen kansanrunouden opissa". Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista iloistelevaan romaaniin*. Toimittaneet Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Suomentanut Maija Hirvonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.